PKN

Stichting voor onderzoek historische tabakspijpen

Jaarboek 2020

Redactie:
Ewout Korpershoek
Bert van der Lingen

JAARBOEK 2020

PKN

Stichting voor onderzoek historische tabakspijpen

Jaarboek 2020

Redactie: Ewout Korpershoek en Bert van der Lingen

Stichting PKN, Leiden

Uitgave: Stichting PKN, Leiden
www.tabakspijp.nl
info@tabakspijp.nl

Redactie: Bert van der Lingen
English summaries: Bert van der Lingen en Kath Adams (correcties)
Lay-out: Ewout Korpershoek

Druk: DPN Weurt

Voorzijde omslag: Een klein formaat kleipijp met bijbehorend blikken foedraal. Particuliere collectie, foto Bert van der Lingen.

Achterzijde omslag: Stand van P. van der Want Gz. en van Hollandia op de aardewerktentoonstelling van 1911 met plafondhoog gestapelde pijpenkisten van P. van der Want Gz. Daarnaast op een groot wandpaneel de doorroker-presentatie van Hollandia.

ISBN 978-90-830114-1-7

ISBN: 978-90-830114-1-7

© PKN. Overname van artikelen of illustraties is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie. Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen.

Inhoud

Voorwoord 7

Een klein formaat kleipijp met bijbehorend blikken foedraal 9
Bert van der Lingen

De oorsprong van de gekroonde letter N als ketelversiering op goedkope kleipijpen 15
Ewout Korpershoek

Kleipijpen met pijpenmakers en pijpenmaaksters 23
Bert van der Lingen en Freek Mayenburg

Tabakspijpen van kasteel Heemstede te Houten 33
Bert van der Lingen en Ria van Heerden

Verkoop en verspreiding van Franse kleipijpen van de fabriek tot consument 49
Arthur van Esveld

Verheven koppen. Franse staatsmannen, actrices en de koning van het Zoeloerijk 59
Bert van der Lingen

De ontwikkeling van de Goudse pijpenindustrie in de 20e eeuw, in economisch perspectief 69
Ruud Stam

Voorwoord

Het jaar 2020 stond vooral in het teken van de coronapandemie en de daaropvolgende recessie. Bijna iedereen heeft er, privé of werk gerelateerd, mee te maken gehad. Ook de PKN, Stichting voor Onderzoek Historische Tabakspijpen had te maken met de maatregelen die getroffen werden om het coronavirus onder controle te houden. In lijn met de RIVM-richtlijnen hebben wij, voor het eerst in onze geschiedenis, de jaarlijkse PKN-dag geannuleerd en ook de jaarlijkse determinatie- en ruildag is dit jaar niet doorgegaan. Bijkomstig voordeel was dat de redactie meer tijd heeft gehad om het nieuwe jaarboek voor te bereiden. De afgelopen jaren viel het jaarboek met een aantal maanden vertraging op de deurmat. Dit jaar is het gelukt om ons nieuwe full colour jaarboek 2020 op tijd te verzenden.

Het jaarboek begint met een viertal artikelen over vondsten uit Nederlandse bodem. Het eerste gaat over een klein formaat kleipijp met een bijbehorend blikken foedraal uit de periode 1690-1715, die bijna vijftig jaar geleden in een beerput werd aangetroffen. Het tweede artikel is geschreven naar aanleiding van een uitgebreid archiefonderzoek dat veel nieuwe informatie over de Schoonhovense pijpenmakers naar boven heeft gebracht. De pijpenmakers in dit stadje blijken toonaangevender geweest te zijn dan tot op heden werd aangenomen. Het derde artikel kwam tot stand na de vondst van een kleipijp met de afbeeldingen van een pijpenmaker en een pijpenmaakster. De persvorm van deze pijp blijkt door drie leden van de familie Van der Kleijn te zijn gebruikt. Een dergelijke decoratie is later in nog twee uitvoeringen gemaakt. Als laatste artikel over Nederlandse bodemvondsten worden de tabakspijpen van kasteel Heemstede gepresenteerd, die in de periode 1999-2001 door de Archeologische Werkgroep 'Leen de Keijzer' zijn gevonden op het kasteelterrein in Houten.

Franse kleipijpen zijn door twee artikelen vertegenwoordigd. De eerste bijdrage gaat over 'Verkoop en verspreiding van Franse kleipijpen van de fabriek tot consument'. Dit laat zien hoe pijpenfabrikanten in Frankrijk reclame maakten voor hun producten, en hoe die hun weg vonden naar de consument, waarbij vooral verkoopcatalogi en reclamekaarten een belangrijke rol speelden. In 'Verheven koppen, Franse staatsmannen, actrices en de koning van het Zoeloerijk', worden de figurale kleipijpen van de firma Gambier besproken, die in een krantenartikel uit 1879 werden getoond en waarin de populariteit van de afgebeelde personen werd afgemeten aan de hand van het aantal verkochte pijpen.

Van Frankrijk gaan we terug naar Nederland voor een uitgebreid artikel over 'De ontwikkeling van de Goudse pijpenindustrie in de 20e eeuw, in economisch perspectief'. Hierin komen onder meer de ontwikkelingen aan bod die de neergang van de Goudse kleipijpenindustrie hebben bewerkstelligd. Naast de veranderende rookgewoonten waren er veel andere ontwikkelingen die van invloed waren op deze teruggang. In een aantal jaren was er zelfs groei van de pijpenindustrie en aan het begin van de 20e eeuw waren productie en verkoop redelijk stabiel. De Eerste Wereldoorlog zorgde voor een enorme promotie van de sigaret en, was problematisch voor de export van pijpen en de import van onderdelen en materialen. Direct na de oorlog liep de inflatie enorm op en de index van de lonen en prijzen van de pijpenindustrie kon deze inflatie niet bijhouden. Aan het eind van de jaren dertig ging het met de verkoop iets beter, maar door de Tweede Wereldoorlog veranderde de situatie. Na de oorlog werd de pijp vooral een export- en souvenirartikel.

Wij wensen u weer veel lees- en kijkplezier in het Jaarboek 2020 van de PKN, Stichting voor Onderzoek Historische Tabakspijpen.

Ewout Korpershoek Bert van der Lingen

De oorsprong van de gekroonde letter N als ketelversiering op goedkope kleipijpen

Ewout Korpershoek

The origins of the crowned letter N as a bowl decoration for the lowest priced claypipes

During the 18th and 19th century, many pipe makers in various Dutch towns used the crowned letter N on their lowest cost products, aimed at the mass market. It was one of the most popular and widely used decorations. There have been many speculative suggestions as to the origin of this mark such as being short for 'Netherlands' or 'Napoleon', or being a reference to the year letters as used by silversmiths from the town of Schoonhoven. Recent archive research into the origins of the Schoonhoven clay pipe makers revealed that the letter refers to the family name of its first user, Gerrit Nobel. During the late 17th and early 18th century the pipe makers from the nearby city of Gouda started dominating the domestic and international markets focusing the majority of their efforts on their unique, high quality pipes which provided the highest possible income. This resulted in a lack of cheap, affordable pipes for the working class. The Schoonhoven pipe makers reacted quickly by concentrating on producing pipes for this lowest end market. The pipe makers from the Nobel family were amongst the first to capitalize on this opportunity, and their tremendous success lead to their mark, 'the crowned N', becoming synonymous with the product category of short stemmed, affordable pipes for the masses. Descendants of the first Nobel pipe maker dominated the Schoonhoven pipe industry during the 18th century. Various grandsons of Gerrit also established themselves in the city of Gouda and their descendants were active as pipemakers in that town until the 19th century. This article is based on contents from a recent publication by the author, which provides many new insights and information about the Schoonhoven clay pipe makers.

De gekroonde letter N, doorgaans voorzien van additionele makers initialen, behoort tot een van de meest voorkomende ketelversieringen op eenvoudige Nederlandse kleipijpen uit met name de 18e eeuw. De oorsprong van deze letter was tot op heden onbekend en vormde de basis voor diverse speculaties, variërend van een afkorting van 'Nederland', 'Napoleon' of zijnde een verwijzing naar de jaarletters van de Schoonhovense zilversmeden.

Naar nu blijkt, is de letter N een uiterst logische, en directe verwijzing naar de achternaam van de eerste Schoonhovense pijpenmaker die het als ketelmerk gebruikte op zijn eenvoudige pijpen.

Over de Schoonhovense pijpennijverheid is in het verleden het een en ander gepubliceerd, waarbij al deze publicaties gemeen hebben dat ze zich vooral baseerden op een deel van het Schoonhovens archief dat de laatste decennia van de 18e eeuw beslaat. Naar de Schoonhovense pijpenmakers van voor die periode was nooit gericht onderzoek gedaan. Dit vormde het startpunt voor een uitgebreidere archiefstudie die recent gepubliceerd is.[1] Hierin wordt een geheel nieuw beeld geschetst van de tabakspijpennijverheid in het stadje, en is een catalogus opgenomen van ruim 120 verschillende pijpenmakers met veel foto's van hun producten. De helft van de hierin beschreven pijpenmakers was tot

Afb. 1. Een van de oudste uitvoeringen van het ketelmerk N gekroond, tussen circa 1700 en 1720 in Schoonhoven gemaakt.

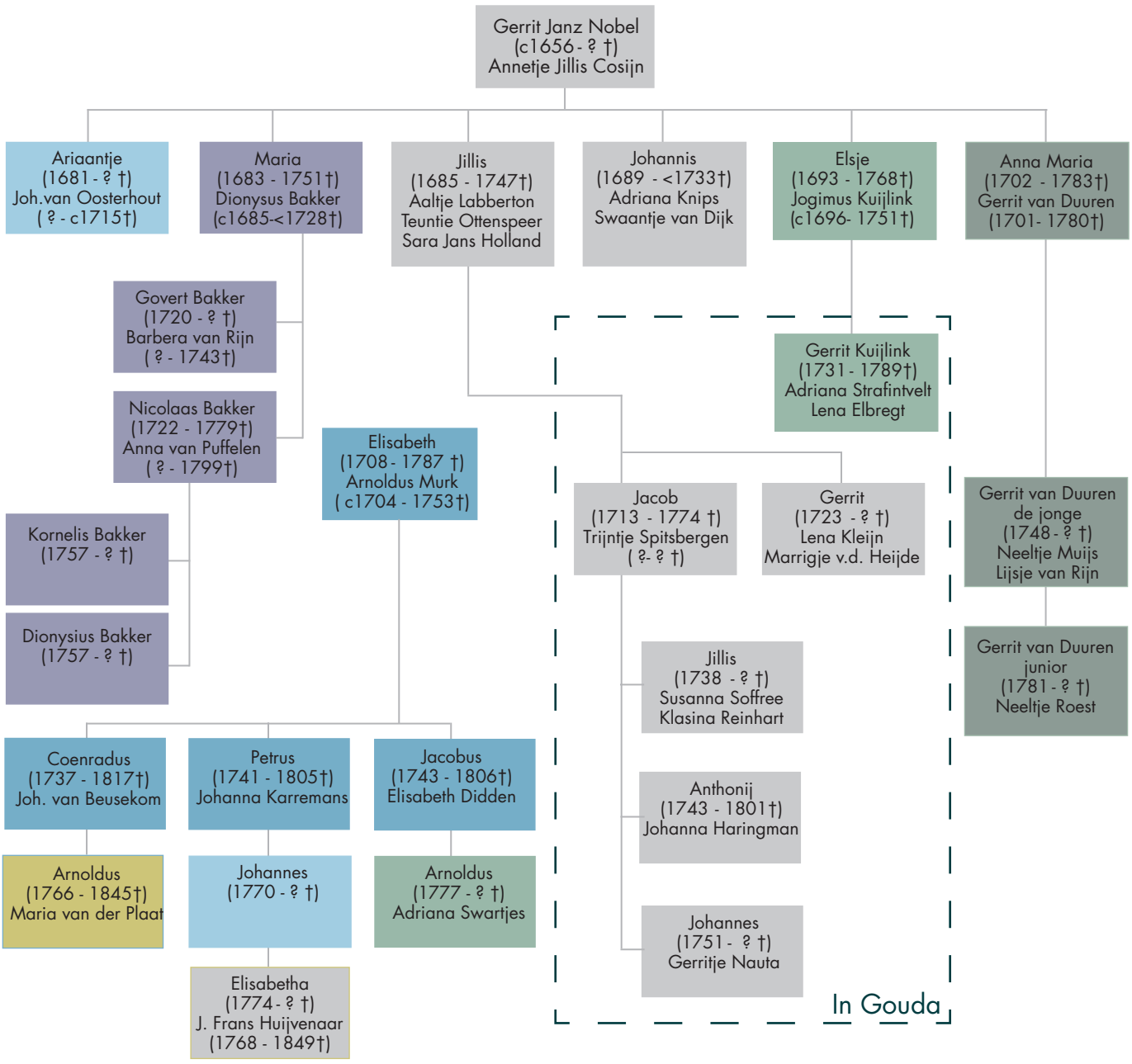

Afb. 2. Pijpenmakers in de stamboom van Gerrit Janz Nobel (in het tijdvak circa 1680-1820). De hier genoemde personen zijn actief geweest als pijpenmaker. [De pijpenmakers van Schoonhoven, 2020, p. 70]

op heden onbekend.

De eerste pijpenmakers waren voor zover bekend vanaf 1636 in Schoonhoven actief, en hun aantal bedroeg aan het begin van de 17e eeuw niet meer dan een handvol. Dit in tegenstelling tot de diverse andere West-Nederlandse steden waar het aantal pijpenmakers vele malen groter was. Vanaf het moment dat de Goudse pijpenmakers tegen het einde van de 17e eeuw hun onuitwisbare stempel op de kleipijpenfabricage drukten en hiermee hun meeste buitenstedelijke concurrenten de das omdeden, begon de opmars voor Schoonhoven. Anders dan in Gorinchem, waar het aantal pijpenmakers aan het einde van de 17e eeuw aan een sterke neergang begonnen was, nam hun aantal in Schoonhoven vanaf circa 1690 gestaag toe. De groei in Schoonhoven liep, hoewel vele malen kleiner dan in Gouda, nagenoeg gelijk aan die in Gouda.[2] De voornaamste reden hiervoor was gelegen in het feit dat de aandacht van de Goudse pijpenmakers vooral uitging naar de door hen ontwikkelde hoogwaardige producten waarmee het meeste te verdienen viel. Hierdoor ontstond een leemte in het marktsegment voor de eenvoudige, goedkoopste kleipijpen. Deze leemte werd vrijwel direct door Schoonhovense makers opgevuld.

In de overgang van de 17e naar de 18e eeuw kwamen (in Gouda) de ketelversieringen op eenvoudige pijpen in zwang, vooral om het aangezicht van deze goedkope 'groffe' pijpen te verfraaien. Om de meest eenvoudige pijpen zo goedkoop mogelijk te houden moesten de extra handmatige werkzaamheden van afwerken en het in-

stempelen van een merk zoveel mogelijk geëlimineerd worden. Door het in de persvorm graveren van een versiering, vaak in de vorm van een merk, werd de pijp verfraaid, maar toch goedkoop gehouden. Deze ontwikkeling werd vrijwel direct in Schoonhoven overgenomen. De oorsprong van de letters B, G, H, K, M en N gekroond, alsmede bijvoorbeeld de populaire letter combinatie IG gekroond, blijkt bij Schoonhovense makers te liggen die hiervoor geïnspireerd werden door een letter van hun voor- of achternaam (of beide in het geval van IG gekroond). Hoewel de Schoonhovenaren op het gebied van vormgeving en modellering de Goudse stijl overnamen, werd het eerste gebruik van genoemde letters bijvoorbeeld niet gedreven door kopieergedrag van Goudse merken.

In Gouda was vanaf 1698 door het gilde reeds expliciet vastgelegd dat het plaatsen van tekens en versieringen op de ketel en stelen van ongeglaasde (eenvoudige) pijpen vrij van merkenrecht was. In Schoonhoven, waar tot 1767 geen gilde actief was, golden er geen regels en plaatsten lokale pijpenmakers al vroeg met name hun initialen op de eenvoudige pijpen middels een gravering in de persvorm. Aan het einde van de 17e eeuw gebeurde dit in eerste instantie vooral op de zijkanten van de (punt-)hiel, maar aan het begin van de 18e eeuw was deze 'omhoog' geschoven, op de ketel, in navolging van de stijl die in Gouda ontwikkeld was.

De Schoonhovenaren gebruikten deze ketelversiering in eerste instantie als persoonlijk merk. De keuze was in principe vrij. Sommige makers kozen voor de eerste letter van hun voornaam, anderen voor de eerste letter van hun achternaam. Op het moment dat een tweede maker met eenzelfde eerste letter (in voor- of achternaam) actief werd, plaatsen de pijpenmakers hun twee of drie initialen boven de gekroonde letter. Tot 1737 lijkt de gekroonde letter als ketelmerk in Schoonhoven in gebruik te zijn geweest. In dat jaar namelijk diende er een dispuut waarbij de gemeenteraad uiteindelijk besloot dat niet de gekroonde letter, maar de twee of drie initialen het merk van de pijpenmaker vormden.[3] Hiermee werd de jurisprudentie geschapen voor het hanteren van twee of meer unieke initialen als merk, en de gekroonde ketelversiering had hiermee zijn betekenis als merk verloren.

De letter N als ketelmerk werd in Schoonhoven door een pijpenmaker genaamd Nobel geïntroduceerd.[4]

Gerrit Jansz Nobel werd omstreeks 1656 in Schoonhoven geboren. Zijn ouders waren de broodbakker Jan Gerritse Nobel en Neeltje Sijmons. Hoewel er van Gerrit geen expliciete bevestiging gevonden is dat hij pijpenmaker was, zijn diverse bodemvondsten uit de periode c1680-

Afb. 3a-b. Initialen G en N op zijkanten hiel, circa 1690-1700, Gerrit Jansz Nobel.

Afb. 4a-b. N gekroond met drie stippen op rechterzijde ketel, op de zijkanten van de hiel de initialen I en G, circa 1700-1720. Gerrit of Jillis Nobel.

Afb. 5a-b. N gekroond met drie stippen op rechterzijde ketel, initialen IGN van Jillis Gerrits Nobel, circa 1710-1730.

Afb. 6a-b. K gekroond met initialen IAN van Johannis Nobel, op rechterzijde gekroonde haan, circa 1720-1730.

Afb. 7a-b. N gekroond en ooievaar gekroond met initialen IAN van Johannis Nobel, circa 1720-1730.

Afb. 8a-b. N gekroond met drie stippen op rechterzijde ketel, initialen GIN van Gerrit Jillisz Nobel, circa 1748-1767.

c1711 bekend die (een combinatie van) diverse van zijn initialen dragen (afb. 1, 3 en 4). De aanname dat Gerrit pijpen heeft gemaakt, lijkt gestaafd door het gegeven dat in ieder geval vijf, en mogelijk zes(!) van zijn kinderen in de pijpenmakerij terecht zijn gekomen. Twee van zijn zoons, de in 1685 geboren Jillis en de vier jaar jongere Johannis zijn pijpenmaker geworden. De dochters Maria (geboren in 1683), Elsje (geboren in 1693) en Anna Maria (geboren in 1702) trouwden respectievelijk met de pijpenmakers Dionys Bakker, Jochimus Kuijlink en Gerrit van Duuren. De oudste dochter Ariaantje (geboren in 1681) trouwde met een zoon van de pijpenmaker Van Oosterhout die echter vroeg overleed en waarvan geen verdere gegevens bekend zijn.[5]

Aan Gerrit Jansz zijn hoogstwaarschijnlijk de eerste uitvoeringen van trechtervormige modellen met de letter N gekroond toe te schrijven (afb. 1), die uit de periode 1690-1710 stammen en verder niet voorzien zijn van extra merktekens. Ook zijn uitvoeringen bekend met de letters I en G aan weerszijden van de hiel die ofwel van Gerrit, ofwel van zijn zoon Jillis afkomstig zijn (afb. 4).

Jillis bleek reeds in 1709, een jaar na zijn trouwen, als pijpenmaker actief en gebruikte op de meeste van zijn producten de initialen IGN boven een gekroonde N (afb. 5). Van Jillis zijn geen andere modellen of versieringen bekend en hij heeft hiermee een sterke en consequente basis voor de bekendheid van het merk N gekroond gelegd.

Johannis, de jongere broer van Jillis, trouwde in 1719 en de initialen IAN zijn aan hem toe te schrijven. Hij en Jillis zullen deze initialen zijn gaan toevoegen op het moment dat beiden als onafhankelijk pijpenmaker actief werden, zo rond de periode van Johannis' trouwen. Er waren op dat moment immers twee pijpenmakers met de naam Nobel actief en middels de extra initialen kon een onderscheid gemaakt worden.

Het assortiment van de jongste broer was breder dan dat van de oudste. Van Johannis zijn naast de gekroonde N (afb. 7a), ook modellen met K gekroond (afb. 6) en een gekroonde ooievaar (afb. 7b) bekend. Johannis heeft echter korter pijpen gemaakt dan zijn broer, hij overleed namelijk rond 1730. Jillis werd in 1747 begraven.

Na het overlijden van de beide broers Nobel werd de pijpenmakerij in Schoonhoven voortgezet door Gerrit, een in 1723 geboren zoon van Jillis. Ook hij gebruikte evenals zijn vader, alleen de gekroonde N, en voegde daar zijn initialen GIN aan toe boven de kroon (afb. 8). Toen Gerrit's vrouw overleden was, trok hij in 1767 naar Gouda en trouwde daar met Marrigje van der Heijde, weduwe van de Goudse pijpenmaker Jan Oosterhout.[6] Vanaf dit moment trad Gerrit Nobel toe tot het Goudse pijpenmakersgilde en voerde het merk GN gekroond (afb. 9 en 11). Deze letters zijn ook bekend als ketelversiering op eenvoudige pijpen (afb. 10a), en mogelijk werden deze reeds door hem gebruikt in zijn Schoonhovense periode. Vanaf het moment dat Gerrit uit Schoonhoven vertrokken was waren er geen pijpenmakers met de naam Nobel in Schoonhoven meer.

Opvallend is dat Gerrit Jillisz uit Schoonhoven vertrok in hetzelfde jaar dat het pijpenmakersgilde daar opgericht werd. In de jaren daarvoor was in ieder geval één keer een verzoek gedaan door een groep pijpenmakers om een gilde op te richten. Gerrit maakte geen deel uit van deze groep aanvragers terwijl hij, zijn vader, oom en grootvader in ieder geval tot de toonaangevende pijpenmakers van Schoonhoven gerekend mogen worden gedurende de periode dat zij werkzaam waren. Mogelijk waren hun pijpenmakerijen dermate dominant dat zij geen voordeel in een op te richten gilde zagen.

Afb. 9a-c. Ovale pijp van fijne kwaliteit, hielmerk GN gekroond, Gerrit Jansz Nobel, circa 1767-1780 Gouda.

Afb. 10a-d. Eenvoudige pijpen met gekroonde GN als ketelversiering. Beide uitvoeringen zijn toe te schrijven aan Gerrit Nobel (circa 1748-1780).

Afb. 11. Vermeldingen van de broers Jacob en Gerrit Nobel in het namen en merkenboek in het archief van het Goudse pijpenmakersgilde. [SAMH, 0077-7 en 8]

Ondanks het feit dat er geen pijpenmakers met de naam Nobel meer in Schoonhoven werkzaam waren na 1767, waren er wel veel nazaten van opa Gerrit Jansz die het ambacht gedurende de gehele 18e en ook het begin van de 19e eeuw in Schoonhoven beoefend hebben. Kinderen van zijn dochters genaamd Bakker, Murk en Van Duuren behoorden gedurende vele jaren tot de toonaangevende Schoonhovense pijpenmakers.

Nieuwe generaties pijpenmakers met de naam Nobel waren vervolgens in Gouda actief, en deze waren vooral afstammelingen van Jacob, broer van Gerrit Jillisz en zoon van Jillis Nobel. Jacob was in 1738 naar Gouda vertrokken en daar met de pijpenmakersdochter Trijntje Spitsbergen getrouwd. Vanaf 1742 was Jacob lid van het Goudse pijpenmakersgilde en voerde hij in eerste instantie tot 1753 de merken IN gekroond en Tulp.[7] In 1753 vertrokken Jacob en zijn gezin tijdelijk naar Utrecht, maar zij waren in 1754 weer terug in Gouda. Jacob werd waarschijnlijk naar Utrecht getrokken door de invoerbeperkende maatregelen die de provincie Utrecht in 1752 voor pijpen van buiten de provincie had ingesteld.[8] Waarschijnlijk maakte Jacob rond deze periode ook pijpen met het wapen van Utrecht en voorzien van de initialen IAN[9] en was de verkoop naar het ruim 30.000 inwoners tellende Utrecht van groot belang voor hem.

Afb. 12a-c. Ovale pijp van fijne kwaliteit, hielmerk IN gekroond, Jacob Nobel, circa 1742-1753 Gouda.

Afb. 13a-b. Ovale pijp van fijne kwaliteit, hielmerk tulp, Jacob Nobel, circa 1742-1753 Gouda.

Afb. 14a-b. Ovale pijp van fijne kwaliteit, hielmerk wapen van Haarlem, Jacob Nobel, circa 1754-1779 Gouda.

Afb. 15a-c. Een drietal eenvoudige pijpen met zijmerk versieringen die door Jacob Nobel zijn gebruikt. Van links naar rechts het wapen van Utrecht met de initialen IAN daarboven, en de merken Tulp en Job op de mesthoop zoals die door Jacob en zijn weduwe in Gouda gebruikt werden.

Het verblijf in Utrecht was geen succes want in 1754 pakte Jacob in Gouda het pijpenmakersvak weer op. Hij gebruikte vanaf dat jaar het merk wapen van Haarlem.[10] Toen hij in 1774 overleed voerde zijn vrouw de pijpenmakerij verder en was zij tussen 1779 en 1799 de eigenaar van het merk Job op de mesthoop.

Zoons van Jacob en Trijntje werden ook pijpenmaker in Gouda. De in 1738 geboren Jillis (vernoemd naar opa en Schoonhovense pijpenmaker Jillis Gerrits) trouwde met Susanna Soufree, en later met Klasina Reinhart. De in 1743 geboren Anthonij trouwde met Johanna Haringman en de in 1751 geboren zoon Johannes trouwde met Gerritje Nauta. Al deze Nobels waren ook in Gouda als onafhankelijk pijpenmaker actief. Een kleinzoon van Jacob trouwde omstreeks 1795 met Maria Goedewaagen.

Behalve de hierboven beschreven pijpenmakers met de naam Nobel, vestigde nog een andere kleinzoon van de Schoonhovense Gerrit Jansz Nobel zich in Gouda. Zijn dochter Elsje was namelijk getrouwd met de Schoonhovense pijpenmaker Jochimus Kuijlink, en hun in 1731 geboren zoon Gerrit Kuijlink vestigde zich op 23 jarige leeftijd in 1755 vanuit Schoonhoven in Gouda. Hij trouwde daar in 1756 met Adriana Strafintvelt die echter voor 1777 overleed, waarna Gerrit opnieuw trouwde. Dit keer met de Goudse Lena Elbregt. Tussen 1781 en 1789 was Gerrit als zelfstandig pijpenmaker actief en voerde hij het merk 15 gekroond.[11] Na zijn overlijden voerde zijn weduwe Lena tot 1820 de pijpenmakerij verder. Aardig is dat Gerrit al die tijd zijn banden met Schoonhoven behield, gedurende diverse perioden waren Schoonhovense jongeren tijdelijk bij hem in dienst als pijpenmaker, waarna een aantal van hen naar Schoonhoven terugkeerde om daar het vak zelfstandig verder te beoefenen.[12]

Behalve de hierboven genoemde afstammelingen van Gerrit Jansz Nobel waren er nog een aantal Schoonhovense pijpenmakers die zich permanent in Gouda vestigden en daar als zelfstandig pijpenmaker of als knecht werkzaam waren.

Schoonhoven wordt doorgaans in een adem genoemd met plaatsen als Gorinchem en Utrecht wanneer het gaat om de productie van eenvoudige kleipijpen. Hiermee wordt aan de Schoonhovense pijpenmakers onvoldoende recht gedaan. De gekroonde N blijkt gedurende de gehele 18e eeuw en zelfs het begin van de 19e eeuw, tot een van de meest gekopieerde merken te behoren.

De verklaring hiervoor is te vinden in het grote succes dat de eerste Schoonhovense pijpenmakers met de naam Nobel hiermee hebben gehad. Zij hebben gedurende de periode 1700-1740 de toon gezet op het gebied van de korte, goedkope pijp. Op het moment dat de Goudse pijpenmakers onvoldoende aandacht hadden voor deze goedkoopste productcategorie, vervulden de Schoonhovenaren, en met name de familie Nobel deze vraag. De door hen gebruikte letter N gekroond kwam hierdoor synoniem te staan voor de goedkope, korte werkmanspijp. Dit imago was vervolgens in de navolgende bijna honderd jaar zo sterk, dat het door meer dan honderd verschillende pijpenmakers in Schoonhoven, Gorinchem en onder andere Utrecht, een graag toegepaste versiering en belangrijk onderdeel van het assortiment was.[13]

Behalve de letter N, werd ook de lettercombinatie IG tot aan het begin van de 19e eeuw veelvuldig in diverse plaatsen gekopieerd. Hoewel de gekroonde IG minder vaak voorkomt dan de gekroonde N, ligt ook de oorsprong hiervan in Schoonhoven, en wel bij een tijdgenoot[14] van Jillis Gerritse.

Noten:

1. Korpershoek (2020).
2. Korpershoek (2020), p. 34.
3. Korpershoek (2020), p. 71.
4. Korpershoek (2020), p. 162.
5. Korpershoek (2020), bijlage A, stambomen van de families Van Oosterhout (p. 352), Bakker (p. 355), Nobel (p. 356), Van Duuren (p. 360), Kuijlink (p. 362), Coenraad Murk (p. 367).
6. Duco (2003), p. 219, Jan Oosterhout (1745-1767).
7. Duco (2003), p. 219.
8. Smiesing en Brinkerink (1988), p. 31.
9. Korpershoek (2020), p. 173.
10. Duco (2003), p. 219.
11. Duco (2003), p. 217 en p. 188. Merk 15 gekroond, Gerrit Kuijlink (1781-1789), Lena Elbregt, weduwe Gerrit Kuijlink (1789-1820).
12. Korpershoek (2020), p. 341.
13. Korpershoek (2020), bijlage D, overzicht Nederlandse pijpenmakers met gekroonde N.
14. Korpershoek (2020), p. 169, pijpenmaker Jan Gerritse.

Literatuur:

-Smiesing, P.K. en Brinkerink, J.P., 1988. *Onder de rook van Utrecht, twee eeuwen tabakspijpenmakerij in Lauwerecht (1600-1800)*.
-Duco, D.H., 2003. *Merken en merkenrecht van de pijpenmakers in Gouda.* Amsterdam.
-Korpershoek, E., 2020, *De pijpenmakers van Schoonhoven*, Leiden.

Dit artikel is gebaseerd op de publicatie 'De pijpenmakers van Schoonhoven', uitgegeven in oktober 2020 door de auteur.

Voor meer informatie: www.tabakspijp.nl/schoonhoven

Afb. 16. Diverse uitvoeringen van de gekroonde N zoals die door verschillende pijpenmakers uit onder andere Schoonhoven, Gorinchem en Utrecht gemaakt zijn.

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door particuliere donateurs

ISBN 978-90-830114-1-7